

Biljana Mišić Ilić / Vesna Lopičić

JEZIK, KNJIŽEVNOST, MARGINALIZACIJA: JEZIČKA ISTRAŽIVANJA

Biblioteka
NAUČNI SKUPOVI

Urednice:

Prof. dr Biljana Mišić Ilić
Prof. dr Vesna Lopičić

Glavni i odgovorni urednik:
Prof. dr Bojana Dimitrijević

Akademski i recenzentski odbor:

Prof. dr Vesna Lopičić
Prof. dr Biljana Mišić Ilić
Prof. dr Đorđe Vidanović
Prof. dr Dragana Mašović
Prof. dr Mihailo Antović
Prof. dr Miloš Kovačević
Prof. dr Snežana Bilbija
Prof. dr Marija Knežević
Prof. dr Yunichi Toyota
Prof. Colin Nicholson
Prof. dr Walter Epp
Prof. dr Jordana Marković
Prof. dr Sofija Miloradović
Prof. dr Savka Blagojević
Doc. dr Vladan Pavlović

Sekretari konferencije:

Mr Marta Dimitrijević
Mr Ana Kocić

Recenzenti:

Prof. dr Đorđe Vidanović
Prof. dr Jordana Marković
Prof. dr Snežana Bilbija

Objavlјivanje ovog zbornika pomoglo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije u okviru projekta *Dinamika struktura savremenog srpskog jezika 178014* i Filozofski fakultet u Nišu.

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet

**JEZIK, KNJIŽEVNOST, MARGINALIZACIJA
JEZIČKA ISTRAŽIVANJA**

Zbornik radova

Urednice:
Biljana Mišić Ilić
Vesna Lopičić

Niš, 2014.

Sva autorska prava zadržana. Zabranjeno je svako neovlašćeno umnožavanje,
fotokopiranje ili reprodukcija delova teksta.

SADRŽAJ

JEZIK, KNJIŽEVNOST, MARGINALIZACIJA: JEZIČKA ISTRAŽIVANJA

UVOD

Biljana Mišić Ilić, Vesna Lopičić MARGINALIZACIJE JEZIKA I MARGINALIZACIJA JEZIKOM	9
---	---

I

JEZIČKA MARGINALIZACIJA U JAVNOM DISKURSU I U DRUŠTVU

Марина Јањић, Илијана Чутура МАРГИНАЛИЗАЦИЈА ГОВОРНЕ ЕТИКЕЦИЈЕ НА ЕЛЕКТРОНСКИМ МЕДИЈИМА: ХОНОРИФИЦИ И УЧТИВО ОБРАЋАЊЕ	31
Tatjana Djurović, Nadežda Silaški THE TEACHER-STUDENT METAPHOR IN SERBIAN EU ACCESSION DISCOURSE – A CASE OF COGNITIVE MARGINALISATION	47
Борислава Вучковић СУБЈЕЗИЧКО <i>СВРГАВАЊЕ</i> У РЕПОВАЊУ НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И МЕДИЈСКА МАРГИНАЛИЗАЦИЈА	59
Vladimir Figar IMAGINE SHE WAS WHITE: COGNITIVE LINGUISTICS VIEW OF THE MARGINALIZATION OF AFRICAN AMERICANS IN CONTEMPORARY MEDIA	71
Јелена Јовановић Симић ДЕСЕМАНТИЗАЦИЈА ЈЕЗИКА У ПОЛИТИЧКОМ ДИСКУРСУ (Поступци маргинализације битних чињеница и преусмерења смисла)	85
Zoran Jovanović, Ivana Stojanović Prelević MARGINALIZACIJA ETIKE U JEZIKU MEDIJA: MANIPULACIJA VERSUS ETIKA	95
Марија Вујовић, Neven Obradović, Marta Mitrović MARGINALIZACIJA ŽENA U ŠTAMPI	107
Ivana Milovanović ŽENSKA ŠTAMPA U SRBIJI – ЗАХТЕВИ КОЈИ SE POSTAVLJAJU PRED SAVREMENU ŽENU	119
Nataša Ristivojević-Rajković POGRDNI NAZIVI ZA MUŠKARCE I ŽENE – PRILOG PROUČAVANJU KONCEPTUALIZACIJE RODA	133
Јована Јовановић ПЕЈОРАТИВИ У ИМЕНОВАЊУ ПРИПАДНИКА НЕКИХ ДРУШТВЕНИХ ГРУПА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	143

Dorijan Hajdu SOPSTVENA DISFEMIZACIJA – O RAZLOZIMA ZA UPOTREBU UVREDLJIVIH TERMINA ZA SOPSTVENU GRUPU	159
Predrag Novakov NEOPRAVDANI ANGLICIZMI U SRPSKOM JEZIKU – ELEMENAT LEKSIČKE MARGINALIZACIJE?	169
Ana Werkmann, Ana Kedveš <i>ROMANO ČAĆIPE</i> : HEADLINES FROM THE MARGINS	183
Гордана Драгин ВРЕДНОСТИ И ЗНАЧАЈ <i>ГРАМАТИКЕ РОМСКОГ ЈЕЗИКА</i>	199
Zorica Stanisavljević Petrović, Tijana Krstić MIŠLJENJE NASTAVNIKA O INTEGRACIJI ROMSKE DECE U ŠKOLI	209
Tanja Milosavljević OČUVANJE JEZIKA U VIŠEJEZIČKOJ SREDINI (PRIMER SRPSKOG JEZIKA NA FRANCUSKOJ TERITORIJI)	225
Владан Павловић, Милош Јовановић СКЛОНОСТ КА МАРГИНАЛИЗАЦИЈИ ДРУГОГ И ДРУГАЧИЈЕГ У СТАВОВИМА СТУДЕНАТА УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ	235

II NA MARGINAMA JEZIČKOG SISTEMA

Miloš Tasić, Dušan Stamenković METONIMIJA: OD MARGINALIZOVANOG TROPA DO CENTRALNOG POJMOVNOG MECHANIZMA	251
Милош М. Ковачевић ТЕКСТОСТИЛЕМАТИКА ЈЕДНОГ ТИПА КРИПТОГРАФСКОГ ДИСКУРСА	263
Ивана Палибрк НА МАРГИНИ: ГРАФОСТИЛЕМИ У АНГЛОАМЕРИЧКОЈ СТИЛИСТИЦИ	273
Marko Simonović, Boban Arsenijević LIČNOST I BEZLIČNOST GLAGOLA <i>TREBATI</i> : AVANTURE TEORIJSKE LINGVISTIKE U PRENORMIRANOM DOMENU	287
Маја Вукић МАРГИНАЛНИ ТИПОВИ СЕМАНТИЧКИХ КОНКРЕТИЗАТОРА УЗ НЕЗАВИСНЕ ВЕЗНИКЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	305
Тања Русимовић МАРГИНАЛИЗАЦИЈА СЕНТЕНЦИЈАЛНИХ РЕЛАТИВНИХ КЛАУЗА	317
Александра Јанић ПРЕСКРИПТИВНА МАРГИНАЛИЗАЦИЈА УМЕТАЊА АДВЕРБИЈАЛА У ДА-ДОПУНУ МОДАЛНИМ ГЛАГОЛИМА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И РЕАЛНО СТАЊЕ	327

Tiana Tošić DESKRIPTIVNI PREDIKATI U ENGLISKOM JEZIKU IZ UGLA KONSTRUKCIONE GRAMATIKE	343
Vladimir Ž. Jovanović MARGINALIZATION OF LINGUISTIC FORM FOR EFFECTIVE COMMUNICATION: MORPHOLOGICAL ISSUES IN ENGLISH AND SERBIAN	355
Светлана Милановић САМ, САВ и ИСТИ – НА МАРГИНАМА РАЗЛИЧИТИХ ВРСТА РЕЧИ	373
Слободан Новокмет ПРИДЕВСКИ СУПСТАНТИВИ – НА МАРГИНИ ЛЕКСИЧКОГ СИСТЕМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА	387
Јованка Милошевић, Ивана Лазих-Коњик О ЈЕДНОЈ ВРСТИ ЛЕКСИЧКИХ МАРГИНАЛИЈА С АСПЕКТА ЛЕКСИКОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ И ЛЕКСИКОГРАФСКЕ ОБРАДЕ	401
Бојана Томић О ФАМИЛИЈАРНОЈ ЛЕКСИЦИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	429
Наташа Миланов ВАРВАРИЗМИ КАО МАРГИНАЛНИ ЛЕКСИЧКИ СЛОЈ	443
Милица Стојановић ОПЦЕНА ЛЕКСИКА КАО МАРГИНАЛНИ ЛЕКСИЧКИ СЛОЈ (НА ПРИМЕРИМА ИЗ РОМАНА Д. НЕНАДИЋА)	457
Ана Ранђеловић МАРГИНАЛИЗАЦИЈА У ЈЕЗИКОСЛОВНОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ КОД СРБА У 19. ВЕКУ	471
Иван Н. Јовановић СЕМАНТИЧКИ КОНСТИТУЕНТИ ЛЕКСЕМЕ <i>CHÈVRE-KOZA</i> У ФРАНЦУСКИМ ПОСЛОВИЦАМА И ЊИХОВИМ СРПСКИМ ЕКВИВАЛЕНТИМА: ПРИМЕР МАРГИНАЛИЗАЦИЈЕ ПРОТОТИПИЧНИХ ОСОБИНА	487

III (NE)MARGINALNI ASPEKTI U NASTAVI STRANIH JEZIKA

Slobodanka Gligorić THE (AB)USES OF CEFR IN DESIGNING LANGUAGE POLICIES IN EUROPE: MARGINALIZATION OF MIGRANT POPULATION	503
Jelica Tošić MARGINALIZATION AND DOMINANCE: 'PURE ENGLISH' CONCEPT VS. ELF (ENGLISH AS A LINGUA FRANCA) CONCEPT	513

Savka Blagojević SOME MARGINALIZED FEATURES OF ACADEMIC WRITING: THE AUTHOR'S VOICE AND GUIDANCE THROUGH THE TEXT	523
Tatjana Grujić, Jelena Danilović DISCOURSE ANALYSIS: A MARGINALIZED APPROACH TO TEACHING TENSES	535
Danica Jerotijević THE MARGINALIZATION OF PRONUNCIATION INSTRUCTION IN SERBIAN EFL CLASSROOMS	547
Biljana Radić-Bojanić KULTUROLOŠKI SADRŽAJI NA MARGINI – STAVOVI NASTAVNIKA ENGLESKOG JEZIKA	561
Tijana Vasiljević Stokić , Đukica Mirković MARGINALIZACIJA KOMUNIKATIVNIH JEZIČKIH VJEŽBANJA U UDŽBENICIMA ENGLESKOG JEZIKA ZA SREDNJU ŠKOLU	571
Ljiljana Janković MARGINALIZACIJA ODREĐENIH STRUKTURA SRPSKOG JEZIKA PRI PREVODJENJU SA ENGLESKOG NA SRPSKI KOD STUDENATA ANGLISTIKE	583

ОПСЦЕНА ЛЕКСИКА КАО МАРГИНАЛНИ ЛЕКСИЧКИ СЛОЈ¹

(на примерима из романа Д. Ненадића)

Сажетак: У раду се, на примерима из романа Д. Ненадића, семантички анализира опсцена лексика. Представљају се јединице различитог степена опсцености које могу упућивати на опсцене садржаје или се могу односити на друге елементе стварности.

Кључне речи: опсцена лексика, денотат

1. Предмет нашег рада је анализа опсцених речи и еуфемизма употребљених за опсцене садржаје на примерима из романа Добрила Ненадића. Опсцена лексика је лексика која се односи на садржаје и појмове у вези са сексуалним активностима и физиологијом пробаве. Да би лексема била опсцена, неопходно је да постоји њена садржинска или формална повезаност са сексуалним и/или секретионим пробавним активностима и органима који у њима учествују, а да се не ради о еуфемизмима (Шипка, 1999: 15), што значи да у поље опсцене лексике улазе лексеме које се односе на одређене делове тела, сексуалне активности и физиолошке потребе. Опсцене речи представљају табуисани лексички слој, избегавају се и ова лексика представља маргинални слој у језику лепе књижевности, али и маргинални слој у језику уопште. Грађу за наш рад сакупили смо из три романа *Доротеј*, *Сабља грофа Вронског* и *Деспот и жртва*.² Циљ нам је да извршимо семантичку анализу пронађених лексема, док би анализа њихове стилске и уметничке функције била предмет неког другог рада.

1.1. Лексика лепе књижевности богатија је и другачија у односу на лексику свакодневног говора. Да би читаоцу уверљивије приказали ликове и догађаје о којима приповедају и постигли одговарајући уметнички циљ, писци користе различита језичка средства, па и вулгарне и опсцене речи. Употреба вулгаризама не утиче на уметничку и књижевну вредност дела, дакле, без обзира на број и врсту вулгарних речи не може се рећи да је дело вулгарно ако те лексеме имају тачно одређену функцију у делу и доприносе његовој уверљивости. Опсцене речи и вулгаризми нису претерано заступљени у романима Д. Ненадића, а могу се уочити лексеме различитог степена опсцености.

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 178009: *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² У тексту ћемо користити скраћенице за роман *Доротеј* Д, за роман *Сабља грофа Вронског* СГВ и *Деспот и жртва* ДИЖ.

1.2. Опцене речи ретко су предмет лингвистичких истраживања, па се, и са те стране гледано, оне налазе на маргини. Опсцена лексика је тек у новије време ушла у круг интересовања лингвиста.³ Под уредништвом Н. Богдановића 1998. године у Нишу је изашао зборник радова под називом *Опсцена лексика* у ком се овој лексици приступа са различитих аспеката. Д. Шипка (1999) објавио је монографију посвећену овој теми.⁴ Обради вулгаризама у савременим дескриптивним речницима посвећено је неколико радова.⁵

1.2.1. Опсцена лексика спада у експресивну лексику.⁶ Лексеме обележене ставом говорника могу имати различите вредности које се крећу од крајње позитивне до крајње негативне. Вулгаризми су негативни експресиви високог степена тоналности, који у говор уносе грубост и непристојност као нормативно непримерене поступке (Ристић, 2004: 145), а посебну групу унутар категорије вулгаризама чине опцене речи. „Вриједност вулгаризма приписује се свим оним ријечима чији је властити емотивни набој (дакле, не набој према референту као код хипокористика и пејоратива) такав да се сматрају неподобним за највећи дио јавне употребе језика. Изразит примјер за вулгаризме су опцене ријечи, којима се упућује на поједине дијелове или активности пробавног и сексуалног тракта, или се форма лексеме изводи из форме тих ријечи: *говно, јebати, срати, зајebати* и сл.“ (Шипка, 1999: 87). Шипка у својој монографији одбацује термин вулгаризам, сматрајући да је термин опсцена лексика прецизнији, а да се вулгаризам може односити на врло широку категорију супстандардне лексике која сведочи о „нижем“ културном статусу особе која је користи (Шипка, 1999: 17). Ми ћемо, такође, користити ужи термин – опсцена лексика јер одговара лексици коју анализирамо, али ће тај термин у нашем раду имати нешто шире значење него код Шипке.⁷

1.2.2. Појам опцености, према С. Ристић (1998: 21), на језичко-лексичком плану не може се изједначити са појмом опцености на друштвеном пла-

³ С. Ристић (1998: 18–19) сматра да друштвени табу „пристојности“ и „стида“ налаже прећуткивање оваквих и сличних појава у језику, па је област опцене лексике и других видова „непристојног“, вулгарног опхођења у говору остајао код нас до сада изван научних истраживања. Шипка (1999: 23–24) наводи да се радови са оваквом тематиком перципирају и као неозбиљни и имају малу применљивост.

⁴ Шипка посматра опцену лексику из културнолингвистичке и когнитивнолингвистичке перспективе, али се бави и испитивањем психолошког статуса ове врсте лексике код говорника српског језика.

⁵ В. Настановић, 2011; Спасојевић, М. и Цвијовић, Д., 2011; Цвијовић, 2012.

⁶ Кузњецова (1989: 182–192) експресивну лексику одређује као функционално-стилски маркиран слој супротстављен неутралном лексичком слоју. Она сматра да стилски маркиране речи чине 10% општекњижевног речничког фонда, што их уз ограничену учесталост употребе и другостепену номинацију сврстава на периферију лексичког система.

⁷ На пример, Шипка сматра да називи за проститутке и сексуалне мађине нису из поља опцене лексике јер имају другачију ванјезичку основу – припадност групи, а не властито тело и његове функције и другачије су по типу забране – њихова забрана није узрокована осећајем стида, него групном припадношћу и повезане су са другим погрдним називима за друштвене групе. Они су са опсеним лексемама повезане не садржински већ формално (Шипка, 1999: 17).

ну. На друштвеном плану категорија опсцености се сврстава у табу повезан са осећањем стида у односу на садржаје у вези са сексуалним општењем и/или физиологијом пробаве и секреције, као и органима који у њима учествују. На лексичком плану изван забране остају еуфемизми иако су по значењу повезани са опсценим садржајем. Термини домаћег и страног порекла који се по свом појмовном (денотативном) значењу везују за исте реалије не реализују конотативне опсцене садржаје и зато не подлежу забрани у језичком нормирању, па се морају одвојити од опсцене лексике. Опсценост не произилази искључиво из карактера називаног референта, јер неутрални називи (термини) као *вагина*, *усмина*, *стидница*, *коитус* нису лексикографски квалификовани као опсцене речи и не изазивају комуникацијско саблажњавање (Лубаш). Категорија опсцене лексике није јединствена, па се и у нормативном смислу може говорити о различитим групама опсцене лексике. У групу јединица које су најподложније забрани улазе домаће примарне лексеме са значењем сексуалног задовољења и органа у вези с њим, као и њихови творбени еквиваленти. По томе како су ове јединице забрањене и непожељне у „пристојној“ комуникацији, сматра се да су оне носиоци најјачег степена опсцености (в. Ристић, 1998: 19).

2. Грађу која чини предмет наше анализе можемо класификовати у неколико група:

- а) назив за мушки полни орган;
- б) назив за женски полни орган;
- в) именовање сексуалног чина; именовање вршења сексуалног чина;
- г) лексика у вези са пробавом;
- д) придевске лексеме које служе за карактеризацију особа;
- ђ) именичке лексеме са атрибутивним значењем и човеком као референтом;
- е) лексика која је изведена од опсцених речи, али чији денотат није опсцен.

3. Наш корпус не чини јединствена категорија лексике. Најпре можемо издвојити лексеме које се односе на сексуалност. Ове лексеме могу да именују органе у вези са сексуалношћу или сексуални чин и оне су носиоци најјачег степена опсцености.

3.1. Најмањи је број правих вулгаризама и опсцене лексике у групи именица којима се именује мушки или женски полни орган. Као вулгарну можемо издвојити лексему из разговорног језика *минца*.

Миланче воли да поједе и попије, а воли и *минцу* (СгВ, 111).

Остале именице су еуфемизми, односно речи које нису вулгарне, али имају вулгаран садржај који се лако препознаје. Еуфемизам се одређује као употреба „нетабуизираниог језичког средства којим се замењује табуизирано да

би се упутило на исти елеменат збиљности“ (Шипка, 1999: 5). Еуфемизми су по свом појмовном (денотативном) значењу везани за опсцене реалије, али не реализују конотативне опсцене садржаје. Еуфемизми, као стилска средства, на прагматичком нивоу уносе у комуникацију обележја различитих регистара (фамилијарност, присност, интимност и сл) (в. Ристић, 1998: 21). Употребом невулгарног израза уместо вулгарног ублажава се опсценост, а повећава експресивност израза. Еуфемизми се најчешће јављају као метафоре. За мушки полни орган налазимо следеће метафоре: *жиркица*, *кита*, *машка*⁸, *мочуга*, *прибор*, *рог*, *срамота*, *травчица*, а за женски: *прстенчић*, *ћуба*, *буња*, *воћка*, *воћкица*, *мирисавка*.

Њему *киту* благосиљају својим влажним прстенчићем, мени чајне колачиће, грангле и штанглице, а њему – *ћубу!* (СГВ, 363).

Док је у неких других позамашна *машка*, у Зовка ... цекини ... о грошеве куцкају (ДиЖ, 46);

Тај дрипац би његовој Ленки, без срама и зазора гурнуо своју смрдљиву *мочугу* до краја (ДиЖ, 50).

Па иако знам да Спасилац није дошао на свет да би гањао женске, ипак га не бих лишио *прибора* који би био достојан његовог тела (Д, 18).

Њен влажни прстенчић обујмио је и стиснуо његов *рог* (ДиЖ, 138).

Њему она *срамота* поче да расте (СГВ, 319).

Овај ће безобразник без икаквог снебивања прићи његовој Ленки и шчепати је за *буњу* (ДиЖ, 50).

Да Ленка није подметнула своју *мирисавку*, Петрашина нико не би могао да примора да своју просту али важну тајну топлења воска открије (ДиЖ, 71).

Еуфемизми се ређе јављају као парафраза: *влажни прстенчић*, *децородни уд*, *међуножни чуперак*.

Много пута пипах ... *децородни уд* мој (СГВ, 164).

Не заповеда њој њена буња, *међуножни чуперак*, него мозак (ДиЖ, 111).

Функцију еуфемизације израза имају и случајеви неутралног, неодређеног упућивања, када опсцени садржај није директно исказан већ се само наговештава, али га читалац лако препознаје у контексту (*он*, *она*).

Ето дакле Анчице где ми чупка длачице на трбуху и забавља се с *њим* као маче с мишом. Накривила главицу на једну страну ... и шапицом *га* лулушка лево-десно, док не букне, док се не устобочи као гладна ала (Д, 175).

Мало је пипнуо *ону* (СГВ, 321).

У метафоричним називима за мушки полни орган има оних који садрже дозу хумора: *дикан*⁹, *дилкан*, *лудовина*.

⁸ *Машка* покр. 1. а. штап, палица, којом се у игри одбацује клис, клисача; штап у народној игри попића или у различитим играма с лоптом; б. велики штап, тојага уопште (РСАНУ).

⁹ *Дикан* 1. нар. хип. младић, момак, 2. покр. име разним домаћим животињама мужјацима (волу,

Дикан му устао и стоји као рог (СгВ, 158).

Једва човек ... улучио прилику како да упосли *дилкана*, кад дум, дум, дум (СгВ, 386).

Она *лудовина* као да му инат тера, подбочио покривач (СгВ, 159).

За мушки полни орган користе се деминутиви (*жиркица*, *травчица*) када се алудира на малу величину, што у израз уноси примесу хумора и подсмеха, док се у деминутивима који се користе за женски полни орган (*воћка*, *воћкица*, *ника*, *прстенчић*) јавља хипокористичност.

У реду је, Прохор није хтео да Христа направи сиротим петлићем са мајушном *жиркицом* међу ногама (Д, 18).

Прохорова *травчица* се једва помаљала из ћубе ретких коврџавих длака (Д, 81).
Њему киту благосиљају својим *влажним прстенчићем* (СгВ, 363).

У житку говеђу балегу би легао само да јој крајичак *нике* сагледа (ДиЖ, 182).

Увалила му је дупе у крило, потурила му *воћкицу* (Д, 157).

3.2. Код глагола и глаголских именица којима се именује сексуална активност већину примера чине опscene речи и вулгаризми чије је порекло из разговорног стила: *гузити* (*се*), *ђељати*, *заскакати*, *здупити се*, *јахати*, *натрћити*, *натакарити*, *чукати се*, *заскакати*, *зорњак*, *јџбачина*, *јџба*, *јџбање*, *кресање*, *мацање*, *мркачити*¹⁰, *нејебица*, *прџање*.

Да је Турци поново не би спадали и *гузили*, узела је овога пута заиста одвратно обличје (СгВ, 40). Сироту Ленку (*је*) целе једне ноћи *гузио* као да никада монах није био (ДиЖ, 68). Зато је он свој харем од кеса начинио, с њима не мора да *се гузи!* (ДиЖ, 166).

Питаш шта ради? *Ђеље*. Опасна је она његова гаравуша (СгВ, 378).

Заскачу жене где год стигну (Д, 15).

Зар његова Ленка да *се* баш с његовим Петрашином *здупи* (ДиЖ, 72).

У време ратова, изгибија ... шире (*се* полне болести), јер онда *јаше* ко кога стигне, (СгВ, 376). Ако већ мора да *се јаше*, нека то чини са мужем а не да хара по манастирској братији (Д).

На очиглед свих *мркачи* ону малу радајаку (Д, 178).

Јеша је био будан те је улучио прилику да *натрћи* и Гару и Дару (СгВ, 490).

Ја сам чуо да се прича да она баш не воли да *се чука* (СгВ, 379).

Чула да се од претеране *јџбе* квари стас (СгВ, 379). После *јџбања* нема кајања (СгВ, 387).

Нема он против *јџбачине* ништа ... само да то не буде на његовој лађи (СгВ, 439).

И било би *кресања*, гарантовано ... јер су на модискињу ... око бацили и штабс капетан Козлов и марвењак (СгВ, 439).

Можда је он у међувремену *натакаро* једну од оне две давалице (СгВ, 355).

вепру, овну и др.) (РСАНУ).

¹⁰ *Мркачити* (обично о овну, ређе о јарцу) оплођавати (овцу, одн. козу) (РСАНУ) Преношење из сфере животиња у сферу људи доприноси додатној вулгаризацији садржаја.

Могоа је да је одмах ухвати за руку и одведе на *прицање* (СгВ, 385).

Као еуфемизме издвојили бисмо само глаголе чија се семантика развила у правцу опсцених садржаја: *имати*, *радити*, *тимарити*, *обавити*, глаголску именицу *мацање* и употребу заменице *оно*. Опсценост се у овим примерима препознаје само из контекста.

Лауш (је) тада успео да је *има* (Д, 25).

На његовој лађи пипања и *мацања*¹¹ нема (СгВ).

Плодан је ... Само мокре гаће над жену да наднесе она ће одмах трудна остати, а камоли кад стане неколико ноћију узастопно *воћку* да јој *тимари* (Д, 74).

Момак је набасоа на некакву давалицу која га је вероватно подстакла, пришао јој је .. дигао ноге и *обавио посао* (Д, 120).

Пратио сам ... многе младе себарске парове који су *оно*, нарочито лети, *радили* свуда (Д, 25).

Неким лексемама се сужава значење лексеме из основног фонда опсцених речи. *Зорњак* указује на време кад се сексуални чин дешава, а лексема *нејебица* означава да је неко лишен сексуалног живота:

И кад је било дошло време да се ова ноћ скупља вијека оконча једни оштрим *зорњаком* – грунуше топови (СгВ, 385).

Ти, момак, страдаш од *нејебице* (ДиЖ, 88).

3.3. Из наведених примера можемо закључити да је метафора најпродуктивнији начин грађења еуфемизама из сфере опсцених садржаја. За разлику од лексике из основног фонда опсцених речи (*јеба*, *јебање* *јебати*, *јебачина*) и њихових изведеница које су опсцене у апсолутној позицији, метафоре се одликују контекстуалном опсценошћу, то јест, потребно је да из контекста буде јасно на шта упућују да би биле опсцене (в. Шипка, 1999: 16). Метафоре које се односе на лексеме које означавају мушки или женски полни орган заснивају се на сличности у облику и изгледу. Тако се женски полни орган метафорично назива *воћка*, *прстенчић*, *ћуба*, а мушки *машка*, *мочуга*, *рог*, *травчица*, *жиркица*. У случају опсцених радњи као основ метафоре узима се читав ситуациони оквир, сцена се гради у целини (Шипка, 1999: 34). Такви су примери: *јакхати*, *натрћити*, *натакарити*, *ђељати*, *чукати се*, *заскакати*. Такође, по речима овог лингвисте, већина метафора створена је из мушке перспективе, а неке су и андроцентричне, односно, засноване на активној улози мушкарца (Шипка, 1999: 34).

4. У категорију опсцене лексике спада и лексика која се односи на физиологију пробаве. Овај тип лексике није много заступљен у нашем корпусу, има свега неколико лексема које се односе на човеково тело, имају исту семантичку вред-

¹¹ *Мацати се* покр. 1. парити се о мачкама (РСАНУ).

ност и носе исти степен вулгарности: *дупе*, *гуз* и деминутив *дупенце*. Навешћемо само примере у којима се ове лексеме користе да изразе ласцивне садржаје:

Што ниси седео, Дадара ... јео јаловицу, штипао за *гуз* неку дебелу и масну дупљару? (Д, 197).

Шеткала (се) околу и замахивала *дупетима* лево и десно (ДиЖ, 45).

Који би трезвен човек тек тако паре давао ... само да би задржао некакве камене жене са големим сисама и *дупиштадима* и некакве камене мудроње? (ДиЖ, 157).

Окренем је на трбух и почнем да деветам шаком по њеном згодном округластом *дупенцету* (Д, 129).

Увалила му је *дупе* у крило, потурила му воћкицу, драшкала га длацицама по отромбољеној лабушини (Д, 157).

Лексема *гузица* и њој синонимна лексема *пркно*, која носи нижи степен вулгарности, често се користе као део устаљених колокација и израза или као њихов додаток, чиме се појачава експресивност:

Он је човек поштен ... није јајара која образ под *пркно* тура и само о кеси брине (СГВ, 300).¹²

Стиснуо (је) срце и *гузицу* и издржао (СГВ, 276).¹³

Куда?! У бежанију, ето куда, да спасавамо главу и *гузицу* (СГВ, 387).¹⁴

Циганска капела и лепа Гара су их сасвим распаметили и разјарили па нису знали ни где им је глава, ни где *гузица* (СГВ, 489).¹⁵

5. Посебну групу чине придеви који су деривати опсцених речи и који чувају садржинску везу са опсценим садржајем основне речи. За квалификацију особа мушког пола нађени су следећи придеви: *гологуз*, *гузат*, *курат*, *зајебан*, *мекомуд*, *мудат*, *обдарен*, *посран*. Неки од ових примера односе се на изразиту величину дела тела које се налази у основи тог придева: *гузат*, *курат*, *мудат*¹⁶ или су развили и секундарна значења (*мудат*).¹⁷

Стоји му вратина ко у вола, *гузат* и ногат (СГВ, 379).

Биле су то стасите и лепе, сисате и бокате жене и *курати*, мишићави ратници (ДиЖ, 33).

Очајан и *гологуз* шетао је по соби (СГВ, 386).

Рекло би се да за мајора Поповића нема места у причама ... Ни *гузат*, ни *мудат*, ни плећат, ни кракат, ни бркат (СГВ, 194).

¹² Живети непоштено, неморално.

¹³ Скупити храброст.

¹⁴ Спасавати живот.

¹⁵ Бити у пометњи, бити распамећен, слуђен.

¹⁶ Суфикс *-ат* долази најчешће на именичке основе и тада означава посебно истакнут део тела (Клајн, 2003: 276).

¹⁷ Млади, јаки у напону снаге.

Аутор метафорично користи и придев *обдарен*, чије се значење препознаје из контекста:

Ситан је Јеша, ама *обдарен* (СГВ, 159). Прохор (се) усудио на такву дрскост да тако снажно нагласи да је и Христос мушкарац и то онај од *најобдаренијих*. Огромна гужва потклубучује тканину на бедрима (Д, 18).

Неки придеви су се одвојили од опценог значења деривационе основе: *зајебан* – „опасан“, *мекомуд* – „попустљив, колебљив, непостојан“:

Јеврем помисли да би му ваљало ако би се некако ноћас уз Гару примакао, мада су они њени мандови *зајебани* (СГВ, 414).

Био је добар човек, али *мекомуд* (СГВ, 276). *Мекомуд* је и забраваст, пристаје на што год га наговоре (СГВ, 342).

5.1. Придеви женског рода односе се на физички изглед и атрактивност и квалификују жене које својим изгледом буде сексуалну жељу и страст код мушкараца: *јебозовна*, *насадна*, *сисата*.

И било би кресања ... јер су на модискињу, сву облупшну и *јебозовну* ... око бацили и штабс капетан Козлов и марвењак (СГВ, 439). Јеша је био будан те је улучио прилику да натрћи и Гару и Дару, *јебозовну* Гару и *насадну* Дару (СГВ, 490).

Мара је била стасита, боката и *сисата* (СГВ, 224).

5.2. Придев средњег рода *голопичасто* употребљен је уз именицу дете и јавља се само у псовкама:

Стварно пролеће, *дете му голопичасто* (СГВ, 378). *Дете ли му голопичасто* ... – режао је Малиша, шкргутао и колутао очима (СГВ, 405).

У синтаксичкој структури ове псовке изостављен је глагол, а у позицији објекта се налази реч која има статус култа. Овакава псовка има висок степен агресивности који је пропорционалан хијерахијском статусу култа.¹⁸ Ова псовка функционише као јединица експресивног говорног чина, али њен примарни илокуцијски ефекат није увреда и агресија већ у првом примеру изражава изненађење и чуђење, а у другом љутњу (Ристић, 2010: 201).

6. Посебну категорију чине именице изведене од опцене лексике са човеком као референтом, дакле, именице којима се означава особа према некој карактеристичној особини и које имају атрибутивно значење. Карактеристика ових именица је да се јављају само у одређеном роду, немају моциони парњак.

6.1. Именице које се користе за номинацију мушкараца можемо поделити у две групе. Прву чине именице које се нису удаљиле од опценог садржаја основе: *дупедавац*, *куроња*, *пријебичар*, *јебац*, *мудоња*.

¹⁸ Код псовки у српском језику, према истраживању Д. Шипке (1999: 45), у врху хијерархије налази се култ мајке.

Мушкарце финог и отменог понашања и опхођења према дамама, називају протачки – *дупедавцима!* (СГВ, 23). Пера је морифинист и *дупедавац* (СГВ, 448).

Била је онде кад је суманути Микеланђело осликао Сикстину *куроњама* и дојкарама (СГВ, 40). Бестидница није крила да ужива док гледа онога *куроњу* (ДиЖ, 112).

Проклети *пријебичар* нико га није звао да помогне (СГВ, 363).

Она га је кучка водала за нос, имала *јебца*, кажу да се вучарала по бањама са неким мацарским грофом (СГВ, 483). Дадара (је) ... *јебац* без премца (Д, 74).

Који би трезвен човек тек тако паре давао ... само да би задржао некакве камене жене са големим сисама и ... некакве камене *мудоње*? (ДиЖ, 157). Тада ће Дадара, тај презрени *мудоња* бити натеран у трње (Д, 159).

Другу групу именица чине оне које су се удаљиле од опсценог садржаја основе. Оне углавном истичу неку негативну особину и имају погрдно значење, а мали степен опцености. Такве су именице *гологузан*¹⁹, *зајебант*, *јебиветар*²⁰, *мудросер*²¹, *набигуз*²², *пицан*²³, *серац*.

Нико не би препознао негдашње одрпанце и *гологузане* из Дубравнице (ДиЖ, 160).

Ма шта онај руски кицош *јебиветар* буде казао, не (СГВ, 82). Вели Миле да је то, море, пакост оног руског *јебиветра* Михаила Григоровича (СГВ).

Кад је видео да то не помаже него да само још више распаљује *зајебанте*, реши да се више не осврће (СГВ, 215).

Ти, момак, страдаш од нејебице, – говорили су му ... трговци, тројица *зајебаната* и пијандура (ДиЖ, 88). Хтео сам да покажем оном грбавом *зајебанту* да сам самцит могу уловити свињче (Д, 199).

Док је састављао трупце, брвна и даске, око њега су се тискали *мудросери* и ленчуге (ДиЖ, 152).

Ивко Пљузго, познати *набигуз* и пришипетља, с места одјурио Јелени и пренео јој вест (Д, 86).

Хиљаде оних мазних, меких господарчића, ласкаваца и *пицана* (Д, 158).

Кад би тај рикнуо, заглунуо би оне *серце* доле (Д, 98).

Боли га уво шта она *тртомудала* причају (СГВ, 334).

Ове лексеме спадају у подругливу, подсмешљиву, заједљиву, ругалачку лексику и одражавају негативан став према некоме. Њиховом употребом изражава се омаловажавање, нишодаштавање и погрдна квалификација неке особе.

6.2. Именице које се односе на женску особу, такође носе одређени степен погрдности, а имају различиту мотивацију и семантику. Могу бити мотивисане физичким изгледом жене – *дојкара*, социјалним статусом – *брабоњуша* (жена

¹⁹ Фигуративно: сиромаш, бедник, гоља.

²⁰ Непоуздан, неодговоран човек.

²¹ Онај који се представља да је мудар, да све зна, онај који себе сматра мудрим.

²² Ласкавац, улизица, удворица.

²³ Иронично: мушкарац који се дотерује.

нижег социјалног статуса), понашањем – *даваница*, *давачица*²⁴, *дупљара*, *курвица*, *мркачица*, *радодајка* (ове именице имају исту семантичку вредност, означавају похотну, разуздану жену и поседују изразиту експресивну тоналност). *Пиша*²⁵ је погрдни назив за жену уопште, а *курвештија* је аугментативно-пејоративна изведеница са изразито негативном тоналношћу.

Шта је тај Доротеј мислио? Да је пред њим некаква себарска *курвица* (Д, 253).

Зар се трошио на себарске *брабоњуше*? (Д, 187).

Петрију је умалтила Љубица ... зато што је та преиспољна *курвештија* и калаштура извучила блесавом Милошу паре (СГВ, 24).

Била је онде кад је суманути Микеланђело осликао Сикстину куроњама и *дојкарама* (СГВ, 40).

Можда је он у међувремену натакаро једну од оне две *даванице* (СГВ, 355). Момак је набасо на некакву *даваницу* која га је вероватно подстакла, пришао јој ... и обавио посао (Д, 120).

Зар та *пиша* стварно намерава да ме сутра гребена (Д, 77). Ко ли ме је издао овој *пиши*? (Д, 110).

На очиглед свих мркачи ону малу *радодајку* (Д, 178).

Што ниси седео, Дадара ... јео јаловицу, штипао за гуз неку дебелу и масну *дупљару*? (Д, 197).

Све рибе у свим рекама дао бих ја за мало ваљушкања са Анчицом-*давачицом*, тровачицом, *мркачицом* (Д, 248).

7. Последњу групу чине творенице које упућују на неопсцени елемент стварности и њихово значење обично није предвидљиво на основу општег творбеног правила (осим код *мувосеротина*), већ су развиле денотативно значење које се удаљило од опсцене деривационе основе: *вукојебина*²⁶, *заговна-ти*²⁷, *зајебанција*²⁸, *зајебавати*²⁹, *зајебати*³⁰, *јајарлук*³¹, *курчитти се*³², *мрсомудати*³³, *мрсомудије*³⁴, *мрсомудни*, *пиздити*³⁵, *сјебати*³⁶.

²⁴ *Давати се* 1.б. подавати се, не одбијати захтев за сексуалне односе (РСАНУ).

²⁵ 2. вулг. покр женско дете које пода се мокри (РМС).

²⁶ Забачен, удаљен, тешко приступачан, занемарен крај.

²⁷ Настати, створити се (о нечему непријатном); добити непријатан обрт.

²⁸ Изругивње, шала, шега (често груба и непристојна).

²⁹ Извргавати руглу, подсмеху.

³⁰ Нагло зауставити, прекинути обуставити, престати радити нешто

³¹ Безобразан, непоштен поступак.

³² Придавати себи важност без стварног разлога.

³³ Причати, говорити којешта.

³⁴ Говор, прича без садржаја.

³⁵ Нервирати се.

³⁶ Довести у крајње лош положај.

Аљкав је Ћетко, по стаклу *мувосеротине* и мрке браздице (СгВ, 470).

Иако је ово само једна мала, сиромашна земља изгубљена негде у балканским *вукојевинама*, ни њу ово неће мимоићи (СгВ, 74). Зар би им било боље у неким забитима, у дивљим *вукојевинама*, у неким недођијама (ДиЖ, 96).

Све му се чини, ипак нешто комотније (иза окуке) ... барем засад, док и тамо не *заговна* (СгВ, 391).

Јеврем помисли да би му ваљало ако би се некако ноћас уз Гару примакао, мада су они њени мандови *зајевани* (СгВ, 414).

Није све за спрдњу и *зајеванцију* (СгВ, 83). Не заслужује да се њено име по *зајеванцији* повлачи (СгВ, 215). Уприличили су изненадну провалу облака усред новембра ... пошалице ради и *зајеванције* ради (СгВ, 477) Дизали би ларму, заметали спрдачину и намештали *зајеванцију* (ДиЖ, 172).

То би рекли и стали би да сеире и *зајебавају* (СгВ, 194). Ајде, бре, Јешо, немој ме *зајевавати* (СгВ, 465).

Може он и да започне неку подужу причу у наставцима а да онда све *зајебе* и прекине насред најузбудљивијег места (СгВ, 448).

Гледа Јеврем Милојицу испод ока, и труди се да упамти његове ситне сељачке ћипурије, безобразлуке и *јајарлуке* (СгВ, 343).

Свечано му даде пушку ... те *се* он све време потом *курчио* и шеткао као усран голуб (СгВ, 331).

Већ види Ницу Пашића како муца, *мрсомуда* и муља по скупштини (СгВ, 31) Дечак се напио вина или медовине и сада ће ту мало да *мрсомуда* и булазни (ДиЖ, 111).

Од тог *мрсомудија* не уме ништа да начини (СгВ, 63). Јеврем је пак на *мрсомудију* и безобразлук у... издејствовао још и бесплатну возњу иза Видана (СгВ, 436).

Био је то један *мрсомудни* паламудист (СгВ, 459).

То те је *сјebало* (Д, 196).

Јеврем је *пиздио* (СгВ, 391).

8. У романима Д. Ненадића могу се уочити лексеме различитог степена опсцености. Осим лексема које припадају основном фонду опсцених речи, има оних насталих деривацијом и семантичком творбом (првенствено метафором). У групу са највишим степеном опсцености спадају примарни вулгаризми који су најбројнији у групи која означава сексуални чин (*јebачина, јeba, јebaње*). Мањи степен опсцености имају лексеме које се односе на физиологију пробаве (*дуpe, гузица* итд.). Посебну групу чине лексеме чија је творбена основа опсцена, а денотат није. Оне се најчешће односе на неку негативну особину и имају погрдно значење. На крају само можемо рећи да највише има опсцене лексике у роману *Сабља грофа Вронског*, док у *Доротеју* има највише метафора и еуфемизама што је у складу са тематиком романа и друштвеним и културним односима који се описују.

Овим истраживањем желели смо да покажемо да се опсцене речи, иако функционишу на маргини лексичког система и традиционално се неосновано потискују у други план лингвистичких истраживања, чине значајан лексички

слој који се увећава активирањем потенцијала творбених модела српског језика (семантичке и афиксалне деривације) и који се не сме занемарити у лингвистичким и другим истраживањима.

Литература

- Богдановић, Н. (ур.). 1998. *Опсцена лексика*, Зборник радова. Ниш: Просвета.
- Клајн, И. 2003. *Творба речи у савременом српском језику*, други део. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.
- Кузнецова, Э. В. 1989. *Лексикологија русског језика*. Москва: Высшая школа.
- Лубаш, В. 2010. *Опсцене речи у култури српског и других језика*, реферат са 39. међународног славистичког научног састанка слависта у Вукове дане у Београду.
- Настановић, Д. 2011. О денотативном варирању у деривационом гнезду појединих опсцених лексема. У *Савремена проучавања језика и књижевности*. Зборник радова са II научног скупа младих филолога Србије одржаног 6. марта 2010. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, ур. М. Ковачевић, 61–67. Крагујевац: ФИЛУМ.
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. 1959–. Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик.
- Речник српскохрватског књижевног језика*, I–VI. 1967–1976. Нови Сад: Матица српска; Загреб: Матица хрватска.
- Ристић, С. 1998. Опсцене речи у Речнику САНУ, У *Опсцена лексика*, Зборник радова, Н. Богдановић (ур.), 18–28. Ниш: Просвета.
- Ristić, S. 2010. Diskurs psovki u srpskom jeziku. U *Diskurs i diskursi*, Zbornik u čast Svenki Savić, Vera Vasić (ur.), 195–212. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Ристић, С. 2004. *Експресивна лексика у српском језику*, Монографије 1. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Спасојевић, М. и Настановић, Д. 2011. Употреба квалификатора *вулг.* у дескриптивним речницима српског језика *Пайсиева четения*, *Научни трудове*, том 48, кн. 1, сб. А, Филологија, 2010, 553–562. Пловдив: Пловдивски универзитет „Паисий Хилендарски“, Филолошко-уметнички факултет.
- Цвијовић, Д. 2012. О вулгаризмима у *Речнику српскохрватског књижевног језика* Матице српске. У *Bosanskohercegovački slavistički kongres I*, zbornik, ur. S. Halilović, 309–319. Sarajevo: Slavistički komitet.
- Шипка, Д. 1999. *Опсцене речи у српском језику*. Београд: ЦПЛ; Нови Сад: Прометеј.

Извори

- Ненадовић, Д. 1997. *Доротеј*. Чачак: Литопапир.
- Ненадовић, Д. 2000. *Деспот и жртва*. Београд: Народна књига/Алфа.
- Ненадовић, Д. 2002. *Сабља грофа Вронског*. Београд: Народна књига/Алфа.

Milica Stojanović

OBSCENE WORDS AS A MARGINAL LEXICAL LAYER
(examples from the novel of D. Nenadic)

This paper describes obscene words with examples from the novel of D. Nenadic. Units of various degrees of obscenity are represented, and they may indicate obscenity or may relate to other elements of reality.

milicastojanovic@isj.sanu.ac.rs